

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 340.15

DOI 10.32782/2523-4269-2024-86-3-7

Братасюк Марія Григорівна,доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії

(Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9216-0911>

ФЕНОМЕН ЮРИДИЗОВАНОЇ МОРАЛІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ ТРАДИЦІЇ

В статті висвітлюється феномен юридизованої моралі в українській правовій традиції. В руслі української правової традиції ще з часів княжої України, розвивався феномен юридизованої моралі, який був зруйнований колоніальною залежністю України в минулому і який необхідно відродити і застосувати в процесі здійснення правових реформ нині, оскільки йому властивий потужний гуманістичний вимір. Юридизована мораль – це моральний зміст, що оформлений юридично, що постає у формі правового звичаю, правового договору, правового (справедливого, такого, що ґрунтований на загальнолюдських принципах права, не порушує прав людини тощо) закону, правової ухвали суду тощо. Найцінніше в українській правовій традиції – загальнолюдські цінності та правові смисли, які і складають ядро юридизованої моралі.

Ключові слова: право, мораль, юридизована мораль, юснатуралістична парадигма, природні права людини, модерна епоха, законницька традиція, моральні цінності, правові смисли.

Постановка проблеми. Правове реформування в нинішній Україні вимагає сучасного правового світогляду та мислення, бо залишене у спадок від тоталітарної епохи законницьке мислення і такий же світогляд, можуть лише загострити існуючі проблеми в правовій сфері, але не вирішити їх. Стрижневою проблемою правового реформування є реалізація конституційного принципу верховенства права, а це означає гуманізацію правової сфери, наповнення її антропоцентричним виміром, якого їй нині дуже не вистачає. Реалізація принципу верховенства права вимагає переосмислення низки дотичних правових аспектів, зокрема, проблеми співвідношення моралі та права, а також ролі та значимості позадержавних природно-правових регуляторів суспільних відносин. В руслі української правової традиції, чи не з часів княжої України, розвивався феномен юридизованої моралі, який був зруйнований тоталітарною системою в минулому і який необхідно відродити і застосувати в процесі здійснення правових реформ нині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти зазначеної вище проблеми розробляли такі українські науковці як: В. Авер'янов, Н. Бордун-Комар, В. Братасюк, М. Братасюк, С. Головатий, В. Градова, П. Захарченко, Ю. Лобода, О. Росоляк, Х. Хвойницька, О. Шевченко, А. Шевцова та ін.[1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10–12], а також зарубіжні: Р. Алексі, Х. П. Гленн, В. Цируль [2; 13; 14]. Серед висвітлених аспектів заслуговують на увагу такі як: поняття природного права, національна традиція, мораль і право з позицій

легістського підходу, особливості українського правового розвитку в різні історичні епохи, базові принципи легістської доктрини, загальнолюдські цінності та принципи права, правова реформа тощо. Проте проблема юридизованої моралі, за невеликим винятком, не потрапляла в поле зору українських дослідників, тому нині необхідно актуалізувати її висвітлення.

Мета і завдання дослідження. На підставі дослідження наукових джерел розкрити феномен юридизованої моралі в українській правовій традиції, показати її значимість для національного правового розвитку, інтеграції України в європейський правовий простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська правова галузь знання, долаючи нині легістські засади, лише недавно почала мислити людину центром правової реальності, а принцип верховенства права – мегапринципом, що втілює загальнолюдські цінності та смисли, аналізувати чинники, які є перешкодами для його втілення. Нині низка науковців [1; 4; 7; 8; 11; 16] наголошують на необхідності звернення до національної правової традиції, використанні її ціннісно-смыслового потенціалу для глибокого правового реформування, реального втілення верховенства права.

Зазначену проблему доцільно аналізувати з позицій природно-правового підходу, бо лише в його руслі можливе трактування права як форми буття загальнолюдських цінностей, нерозривно пов'язаної з людиною, її буттям, культурою, духовністю, мораллю, космосом, Богом [6; 7; 10]. З позицій легізму зробити такий аналіз

неможливо, оскільки легізм традиційно не просто розмежує право та мораль, а принципово їх роз'єднує, виключає їх взаємодію, взаємовпливи [1; 7; 8; 17]. Позиція легізму зводиться до того, що в праві можливий лише мінімум моралі, і той мінімум визначається владою.

В руслі природно-правової парадигми право трактується як соціокультурний феномен, форма буття духовності, загальнолюдських цінностей, що закріплені в загальнолюдських принципах права, які втілюють фундаментальні засади буття загалом, людського зокрема, які впливають з цього буття і є первинними, визначальними стосовно державного (позитивного) права [6; 8; 9; 17]. Таке розуміння права чітко наголошує на його позадержавних витоках, пов'язує його із живим буттям, з духовною культурою, її ціннісним виміром. Людству необхідно було сягнути відповідного рівня духовно-культурного розвитку, одухотворити свою волю, щоб стала можливою поява права як форми духовності. Низка публікацій українських науковців засвідчує, що понад тисячолітня українська правова традиція є природно-правовою [3; 6; 8; 9; 12; 17].

Уже в княжій Україні в основі правового розвитку лежала природно-правова парадигма, сформована всім буттям праукраїнців, їх ментальністю, тожсамістю, історією, культурою тощо. Цю парадигму пронизували їх уявлення про природне право як непорушні установлення, що витікають із природи та людського розуму, із Божественного начала, вони є первинними та визначальними стосовно державного законодавства; нерозривно пов'язані із морально-етичними засадами, з віруваннями, релігійними уявленнями народу тощо. Ці установлення важливі для всього соціуму в однаковій мірі, їх необхідно було виконувати. Про це ми можемо судити на підставі дослідження пам'яток правової культури того часу, таких основних форм українського права як правовий звичай та правовий договір, правосвідомості тієї епохи [3; 6; 7; 9; 10]. В.Градова слушно зазначає, що: «Праукраїнці стверджують нерозривну єдність права як природного регулятора суспільного життя із мораллю, і в цьому велика перевага юридизованої моралі, що виростає з метафізики та живої взаємодії праукраїнців і вивищується над законом як державно-владним, штучним інструментом регуляції суспільних відносин» [7, с. 105]. Авторка наголошує на єдності метафізики та живого практичного буття українців, що зумовило творення моралі, «одягненої» в юридичні форми. Сильний вплив на цей феномен вчинило християнство, яке актуалізувало загальнолюдські цінності та принципи як цінності та смислові значення природного права. Це право впливає зі здорового глузду, що втілює інстинкт самозбереження, тому, мабуть, його підставно вважають Законом Життя [6; 7; 8; 9]. А.Шевцова зауважує, що: «Національна природно-правова традиція розвивалася в руслі одухотвореної раціональності, що нерозривно була поєднана зі своїм буттєвим корінням, духовно-раціональним мисленням, що домінувало того часу на українських землях. /.../право цього часу являло собою «юридизовану мораль», напрацьовану всім суспільством» [16]. Феномен одухотвореної раціональності як синтез релігійної християнської ідеології, міфічних релігійних поглядів, моральних настанов був важливим чинником творення проукраїнської правової традиції та юридизованої моралі. Раціоналістична традиція в княжій Україні існувала синкретично, будучи вплетеною в різні форми суспільної свідомості.

Праукраїнці вірили, що в світі існує закон Вищої Справедливості, Бог, який стежить за виконанням людьми їх законів, заповідей, карає і окремих осіб, і цілі

народи за відступ від них. Нинішній принцип справедливості як складова мегапринципу верховенства права «...це і є модифікований під сучасність принцип Вищої Справедливості праукраїнців» [7, с. 106–107; 16; 22]. Міжкнязьівські договори та договори земель з князями закріплювали зобов'язання для сторін поводитися справедливо, не порушувати встановлений порядок, не чинити зла один одному, не наносити шкоди, не зловживати владою, не руйнувати системи управління, творити справедливий суд [8; 9; 10; 16]. Зміст договорів ґрунтувався на моральних засадах, оформлених юридично. Норми звичаєвого права займають чи не найважливіше місце в житті праукраїнців. Правовий звичай, вбираючи в себе народну мораль, був природним, органічним регулятором їх правовідносин. Трактують права як сукупності загальних принципів є в цю добу типовим.

В.Градова, П.Захарченко, А.Шевцова слушно зазначають, що різні пам'ятки того часу: правові звичаї, договори, писані правові акти, літературні та історичні твори, літописи тощо, стверджують, по суті, моральні цінності та принципи як фундаментальні засади людського буття, що є певними соціальними перевагами, що отримали офіційне нормативне визнання і захист [7; 8; 13; 22]. «Руська правда» на дві третини змістовно складалася із позитивованих правових звичаїв [8; 11; 16]. Важливо підкреслити, що всі ці морально-правові цінності акумулювали все гуманістичне та найнеобхідніше, що робило відносини між людьми досконалішими, сприяли їх розвитку [16; 17].

Підтримуємо думку, відповідно до якої право не творить своєї власної унікальної системи цінностей, а є лише формою буття уже існуючих, створених народом у різних формах духовного досвіду [6; 17]. Право не може з'явитися там, де відсутня аксіологічна концентрація. Оскільки ці цінності є важливими для основ життя, вони носять загальнозначимий, усереднений, типовий, загальносоціальний характер [6; 7; 23]. В княжій Україні існував необхідний рівень аксіологічної концентрації, що сприяло формуванню юридизованої моралі, яка успішно виконувала регулятивну функцію, свідченням чого був тогочасний рівень розвитку української держави. Ці форми права праукраїнців є продуктом творчості феодалного суспільства, проте, такі смисли права як: справедливість, милосердя, обов'язок, відповідальність, повага до людини, її гідності, честі, приватної власності тощо, добре у ньому простежуються [8; 9; 11; 16; 17]. Тобто, морального змісту у них було достатньо, що є властивим для юснатуралістичної парадигми правового розвитку. Звісно, поряд із юридизованою мораллю, існували фрагментарні прояви законницької доктрини: домінування форми над правовим змістом у вигляді неправових указів, договорів, судових рішень, наявність у різних формах права довільно-владного змісту тощо [16].

Ми підтримуємо позицію, що держава не стільки «довільно» створює право виступає його джерелом і автором, скільки *позитивує* його, виводячи із об'єктивної дійсності, *формулює*, «одягає» створене суспільством право у форми норми, закону у процесі законотворчості. Держава може монополізувати *законотворчу* діяльність, але не процес творення права [7; 16; 23]. Форми права праукраїнців стверджували образ людини моральної, підносячи людську гідність, зміцнюючи її значущість, її самоповагу та повагу до інших, виховувало почуття самоцінності, особистої унікальності [7; 16]. Це й складало суть юридизованої моралі, було гарними підвалинами для правового розвитку.

Природно-правова парадигма з її невід'ємністю права від моралі в наступні періоди української історії продовжувала розвиватися та збагачуватися. Навіть в умовах колонізації України Російською імперією, Австро-Угорщиною – державами, в яких правова сфера ґрунтувалася на виразно легістських (законницьких) засадах, українці теоретично та неофіційно реально розвивали природно-правовий підхід до права. В XVII ст. загальне українське право з'явилося в результаті поширення на всі українські землі сукупності правових норм, які склалися в козацькій Україні [8; 9; 11; 16], і які набули характеру загальнонаціональних норм. Ними були норми звичаєвого права, що постали як неписані правила та звичаї, сформовані суспільством у живій взаємодії упродовж тривалого часу. Саме сільські громади на засадах «здорового глузду» та народної моралі створили найбільшу кількість норм загального права [16, с. 43]. Створювані копами, вони «максимально відображали і захищали цінності та моральні принципи тогочасних українців, оскільки копа інтегрувалася як єдине цілісне утворення завдяки спільній мові, культурі, моральним цінностям, спільності господарювання та власності», – пише Ю. Лобода [9]. Слушно нагадати, що моральні принципи та цінності є складовою права, як зазначив нині у своєму Рішенні від 2.11. 2004 року КСУ [18]. Наш народ, завдяки своїй розвиненій правовій (не законницькій!) свідомості, високій морально-етичній культурі, демократичній та гуманістичній ментальності, розвивався, вдосконалювався, застосовуючи моральні принципи та цінності, веління здорового глузду, уявлення про справедливе і несправедливе, добро і зло, честь і гідність тощо [16]. Нормативні акти органів державної влади козацької України; універсали, укази, ордери, декрети, інструкції, листи тощо були чи не найпоширенішим різновидом писаного права, ґрунтованого на принципах природного права. Промовистим свідченням цього є Конституція Пилипа Орлика. В епоху модерну юридизована мораль була предметом дослідження професорів Києво-Могилянської академії. У трактаті «Мир з богом чоловіку» І. Гізель розробляє питання взаємозв'язку природного права та спільного блага. Ця ж проблема розроблялася і П. Могилою. М. Козачинський до основних природних прав людини відносив право на життя, свободу совісті, повагу до людської гідності, справедливості, право діяти за велінням власного розуму, вільного вибору, самовизначення, право на приватну власність та повагу до неї, на тож самість тощо [7, с. 90–107; 19]. Він вважав, що справедливий, моральний змістовно закон як веління здорового глузду, розумної волі, «сумління совісті» це і є правовий закон [19]. А. Шевцова слушно акцентує на трактуванні закону в Україні в модерну епоху як морально-етичного, тобто, духовно-культурного явища, а не політичного. Так його мислили П. Могила, М. Козачинський, І. Гізель, П. Орлик, С. Кулябка, С. Яворський та ін. [16, с. 133]. До речі, правові питання професори КМА викладали у курсах «Етики».

У ХУІІІ ст. на українських землях почало стверджуватися не лише законодавство держави-окупанта [8; 9; 11], а й протилежна за змістом, смислами, цінностями та принципами доктрина – законницька, позбавлена гуманістичного та демократичного вимірів, що реалізувала російський державоцентризм [7; 16]. В ХІХ ст. відбулося остаточне знищення української державності та правової системи. Ствердилися російська та австрійська законницькі системи, чужі українцям. Зміст було очищено від морально-етичного виміру, це дозволило

владі порушувати принципи права, природні права людини та народу, знищувати юридизовану мораль. Проте, поряд із офіційною легістською доктриною, в українців продовжувала існувати неофіційна правова система, ґрунтована на природно-правовій доктрині. Духовно-моральна складова права у нашого народу виявилася доволі міцною.

«Не зважаючи на переслідування царською владою, українські мислителі, науковці продовжують теоретично розвивати природно-правову парадигму, актуалізують проблему прав людини та народу, обстоюють загальнолюдські цінності» [16, с. 148]. Наприклад, у праці П. Лодія «Теорія загальних прав, що містить в собі філософське вчення проприродне всезагальне державне право» було зацентровано на проблемі природного права як *морально-правової основи* державного (позитивного) права, життєдіяльності народу, природних прав людини та народу тощо. М. Костомаров вважав, що в країні мають діяти справедливі закони, що поважають людську гідність і захищають людське життя. Державна влада та всі правовідносини мають бути їм підкорені.

В той час, коли російський абсолютизм вивищував себе над законом і принципами права, Т. Шевченко, М. Драгоманов, І. Франко та ін. мислителі розвивали теорію природного права, ідею єдності права та моралі, невідчужуваності природних прав людини, принципи правовладдя та народовладдя тощо. У «Проекті Статуту спілки «Вільний Союз» М. Драгомановим наголошено: «Із викладених вище основ політичного перетворення Росії необхідно вважати особливо важливими: 1) права людини і громадянина і 2) самоврядування місцевого...», яке є основою справедливого устрою, де будуть захищені права людини [20]. Аналогічно М. Грушевський, мислив право первинним стосовно позитивного державного права [21]. Створюючи морально-правові закони, держава тим самим створює правопорядок, який необхідний для повноцінного життя людей [16; 17]. Цю ж позицію розвиває Б. Кістяківський [22]. Українські мислителі підкреслювали, що правність як критерій віднесеності явищ до «імперії» права (Р. Дворкін), має полягати у відповідності цих явищ загальнолюдським духовно-моральним цінностям, які і є принципами і смислами права [3; 4; 6; 7; 16; 17]. Таке трактування правності засвідчує усталену прихильність українців до моралізованого права. Ця традиція поволі відроджується нині в нинішньому українському правовому розвитку, хоча не настільки послідовно, як хотілося б [23]. В чинній Конституції України простежується природно-правовий вимір в низці статей, а це означає поступову відмову від легістської доктрини. Морально-ціннісний зміст Конституції України, яка зафіксувала принцип верховенства права як основу правового розвитку держави та громадянського суспільства, достатньо потужний. Справа полягає лиш у тім, щоб реалізувати його. Це складно, але необхідно, оскільки українці вибрали демократичний шлях розвитку [5; 23].

Висновки. Дослідження наукових джерел дає підстави зробити висновок, що трактування права в українській правовій традиції як юридизованої моралі має понад тисячолітню історію. І це не випадково, бо вже праукраїнці стверджують природно-правовий підхід до розвитку права, в руслі якого спостерігається симбіоз права та моралі. Християнізована культура праукраїнців актуалізує їх звернення до таких християнських цінностей в праві як: людське життя, гідність людини, справедливість, співчуття, милосердя, відповідальність, обов'язок

тощо, які співпадають із загальнолюдськими, вони стають смислами права. Морально-ціннісний зміст українського права українці продовжують розвивати й збагачувати і теоретично, і практично в усі наступні епохи, чим радикально відрізняються від росіян із їх тотальним легізмом і в теорії, і на практиці. Юридизована мораль – це мораль, яка оформлена юридично, що постає у формі правового

звичаю, правового договору, правового (справедливого, такого, що не порушує прав людини тощо) закону, правової ухвали суду тощо. В нинішній Україні, яка не звільнилася поки що остаточно від законницької доктрини та практики, важливо відродити традицію моралізованого права, оскільки вона містить потужний гуманістичний вимір, якого нашому суспільству дуже не вистачає.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В. Б. Принцип верховенства права в новій адміністративно-правовій доктрині. *Часопис Київського ун-ту права*. 2006. № 1. С. 3–8.
2. Алексі Р. Існування прав людини. *Право України*. 2011. № 8. С. 121–130.
3. Бордун-Комар Н. І. Захист прав людини в Україні в контексті основних типів право розуміння. Дис...к. ю.н.: 12.00.12 – філософія права. Київ, 2021. 247 с.
4. Братасюк В.М. Правосуб'єктність індивіда в легістській доктрині. *Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Право*. 2018. № 3 (61). 200 с. С. 196–200.
5. Братасюк М.Г., Росоляк О.Б. Принципи та норми права в контексті самовизначення людини – особистості як суб'єкта права. *Актуальні проблеми правознавства. Зб. наук. праць. Випуск 2*. 2017. Тернопіль. ТНЕУ. С. 5–10.
6. Головатий С. П. Верховенство права : ідея, доктрина, принцип : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : 12.00.01 – «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень». К., 2009. 44 с.
7. Градова В.Г. Ідея верховенства права в українській правовій традиції: дис. ...к.ю.н.: 12.00.12. Київ, 2013. 251 с. <https://mydisser.com/en/catalog/view/6/825/13423.html>
8. Захарченко П.П. Історія українського права. [Текст]: навч. посіб. Київ: ВД «Освіта України», 2019. 436 с.
9. Лобода Ю. П. Правова традиція українського народу (Феномен та об'єкт загальнотеоретичного дискурсу). Львів : Світ, 2009. С. 5–87.
10. Хвойницька Х.М. Легітимація природного права в Україні та європейська юснатуралістична традиція. Дис. ... к.ф.н. : 09.00.05. Львів, 2013. 199 с.
11. Шевченко О.О., Вовк О.Й., Капелюшний В.П. та ін.. Історія українського права./За ред.. О.О. Шевченка. Київ: Олан, 2001. 214 с.
12. Shevtsova, A. and other. Content of human legal value within positivist type of legal understanding. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, Volume 25, Special Issue 4, 2022. P. 1–7.
13. Glenn P. H. Legal Traditions of the World. Sustainable Diversity in Law. New York Oxford University Press. 2000. 371 p.
14. Wojciech Cyrul, Bartosz Brozek. Globalny system prawa. *Studia z filozofii prawa. /pod redakcją Jerzego Stelmacha*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Krakow. 2003. 258 s. S 93 -111.
15. Пометун О. Що таке ідентичність? Критичне мислення. Освітня платформа. 30 серпня 2018 р. URL: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-identychnist-lyudyny-rozrobka-drugogo-uroku-kursu-gromadyanska-osvita/>
16. Шевцова А.В. Співвідношення права та закону в українській правовій традиції. Дис. ...доктора філософії: 081 – право. Київ, 2024. С. 34–91.
17. Братасюк М. Г. Антропоцентрична теорія права. К., 2010. 395 с.
18. п. 4.1 п. 4 мотивувальної частини Рішення КСУ у справі за конституційним поданням ВСУ щодо відповідності КУ (конституційності) положень ст. 69 ККУ, справа про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року N 15-рп/2004. К. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v015p710-04>
19. Козачинський М. Цивільна політика. *Політологічні читання*. 1993. № 3. С. 90-107.
20. Драгоманов М. Проект Статуту спілки «Вільний Союз» / Антологія лібералізму. Політико-правничі вчення та верховенство права. К. : Книги для бізнесу, 2008. С. 896–988.
21. Грушевський М. Історія України-Руси : в 6-ти т. Київ, 1993. Т. 111. 503 с.
22. Кістяківський Б. Держава правова та соціалістична. Б. Кістяківський Б.. Вибране. К. Абрис, 1996. 512 с.
23. Братасюк М., Братасюк В., Гришук О. Сучасний українець як соціальний тип людини: прагнення гідності та «політика скривдженості» (Ф.Фукуяма). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022 № 12; С. 518–521. URL: www.lsej.org.ua.

References

1. Averianov, V.B. (2006). Printsip verkhovenstva prava vie novi administrative-pravovy doctriini [The principle of supremacy of law in the new administrative and legal doctrine]. *Chasopys Kyivskoho un-tu prava*. № 1. p. 3–8 [in Ukrainian].
2. Alexi, R. (2011). Isnuvannya prav ludyny [The existence of human rights]. *Pravo Ukrainy*. № 8. p. 121–130 [in Ukrainian].
3. Bordun-Komar, N.I. (2021). Zachist prav ludyny vie Ukrainian vie contexti osnovnikh typiv pravorozuminnya [Protection of Human Rights in Ukraine in the Context of the Main Types of Right Understanding]. *Candidate's thesis*. Kyiv. 247 p. [in Ukrainian].
4. Bratasiuk, V.M. (2018). Pravosub'yektnist individa vie legistes doctriini [Legal Personality of the Individual in the Legalist Doctrine]. *Derzhava ta rehiony. Naukovo-vyrobnychiy zhurnal. Serii: Pravo*. № 3 (61). p. 196–200 [in Ukrainian].
5. Bratasiuk, M.G., & Rosoliak, O.B. (2017). Printsipi tha normi prava vie contexti samoviznachennya ludyny – osobistosti iak sub'yekta prava [Principles and norms of law in the context of self-determination of a person as a subject of law]. *Aktualni problemy pravoznavstva. Zbirnyk naukovykh prats*. 2. Ternopil. TNEU. p. 5–11 [in Ukrainian].
6. Holovaty, S.P. (2009). Verkhovenstvo prava: idea, doctrine, printsip [Rule of Law: Idea, Doctrine, Principle]. *Extended abstract of candidate's thesis*. K., 44 p. [in Ukrainian].
7. Hradova, V.G. (2013). Idea verkhovenstva prava vie ukrainian pravovy tradition [The Idea of the Rule of Law in the Ukrainian Legal Tradition]. *Candidate's thesis*. 251 p. Retrieved from: <https://mydisser.com/en/catalog/view/6/825/13423.html> [in Ukrainian].
8. Zakharchenko, P.P. (2019). *Istoria ukrainskoho prava [History of Ukrainian Law]*. Kyiv: VD «Osvita Ukrainy». 436 p. [in Ukrainian].
9. Loboda, Y.P. (2009). *Pravova tradition ukrainian narodu (phenomenes tha ob'yekt zagalnotheoretica discursu [Legal Tradition of the Ukrainian People (Phenomenon and Object of General Theoretical Discourse)]*. Lviv: Svit. p. 5–87 [in Ukrainian].

10. Khvoynyt'ska, Kh.M. (2013). Legitimatia prirodnoho prava vie Ukraini tha evropeyska yusnaturalistichna tradit'ia [Legitimation of natural law in Ukraine and the European naturalistic tradition]. Candidate's thesis. Lviv. 199 p. [in Ukrainian].
11. Shevchenko, O.O., Vovk, O.Y., Kapeliushnyi, V.P., et al. (2001). Istoria ukrainskoho prava [History of Ukrainian Law]. (Shevchenko, O.O. Eds.). Kyiv: Orlan. 214 p. [in Ukrainian].
12. Shevtsova, A., et al. (2022). Zmist pravovoy tsinnosti ludyny vie ramkah positivistic tipu pravorozumin [Content of human legal value within positivist type of legal understanding]. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, Volume 25, Special Issue 4. P. 1–7 [in English].
13. Glenn, P.H. (2000). Pravovi tradicii svitu. Stale riznomanitta vie zakonodavstvi [Legal Traditions of the World. Sustainable Diversity in Law]. New York Oxford University Press. 371 p. [in English].
14. Wojciech Cyrul, & Bartosz Brozek (2003). Globalny system prava [A global system of law]. *Studia z filozofii prava*. /pod redakcjia Jerzego Stelmacha. Wydawnictwo Unwersytetu Jagiellonskiego. Krakow. 258 s. S. 93–111 [in Polish].
15. Pometun, O. (2018). Shcho take identychnist? Krytychne myslennia [What is identity? Critical thinking]. Osvitnia platforma. 30 serpnia 2018 r. Retrieved from: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-identychnist-lyudyny-rozrobka-drugogo-uroku-kursu-gromadyanska-osvita/> [in Ukrainian].
16. Shevtsova, A.V. (2024). Spivvidnoshennya prava tha zakonu vie ukrainian pravovy traditii. [Correlation of Right and Law in the Ukrainian Legal Tradition]. Doctor's thesis. Kyiv. p. 34–91 [in Ukrainian].
17. Bratasyuk, M.G. (2010). *Anthropocentrichna teoriya prava [Anthropocentric Theory of Law]*. K. 395 p. [in Ukrainian].
18. p. 4.1 p. 4 motyvuvalnoi chastyny Rishennia KSU u spravi za konstytutsiinym podanniam VSU shchodo vidpovidnosti KU (konstytutsiinosti) polozhen st. 69 KKV, sprava pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia vid 2 lystopada 2004 roku N 15-rp/2004 [para. 4.1 of para. 4 of the motivating part of the Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine on the compliance of the Code of Ukraine (constitutionality) with the provisions of Art. 69 of the Criminal Code, the case on the imposition of a milder punishment by the court of November 2, 2004 No. 15-rp/2004]. K. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v015p710-04> [in Ukrainian].
19. Kozachynskyi, M. (1993). Tsvilna politika [Civil policy]. *Politolohichni chytannia*. № 3. p. 90–107 [in Ukrainian].
20. Drahomanov, M. (2008). Proekt statutu spilki «Vilny Soyuz» [Draft of the Statute of the Free Union]. *Antolohiia liberalizmu. Polityko-pravnychi vchennia ta verkhovenstvo prava*. K.: Knyhy dlia biznesu. p. 896–988 [in Ukrainian].
21. Hrushevsky, M. (1993) *Istoria Ukrainy-Russi : vie 6–the te...* [History of Ukraine-Rus: in 6 vols.]. Київ, 1993. T. 111. 503 c. [in Ukrainian].
22. Kistiakowsky, B. (1996). *Derzhava pravova tha sotsialistichna [State of Law and Socialism]*. B. Kistiakivskyi. Vybrane. K. Abrys, 512 p. [in Ukrainian].
23. Bratasyuk, M., Bratasyuk, V., & Hryshchuk, O. (2022). Suchasny ukrainec iak sotsialny tip ludyny: pragnennia ghidnosti tha «politica skryvdzhenosti» (F. Fukuyama) [Modern Ukrainian as a social type of man: the desire for dignity and the "politics of resentment" (F. Fukuyama)]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*. 12. p. 518–521. Retrieved from: www.lsej.org.ua [in Ukrainian].

Bratasyuk Maria,

Doctor of Philosophy, Professor,
Department of Philosophy,

(Ivan Franko National University of Lviv, Lviv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9216-0911>

THE PHENOMENON OF JURIDIZED MORALITY IN THE UKRAINIAN LEGAL TRADITION

The article highlights the phenomenon of juridized morality in the Ukrainian legal tradition. The core problem of legal reform is the implementation of the constitutional principle of the rule of law, which means the humanization of the legal sphere, filling it with the anthropocentric dimension, which it currently lacks. The principle of the rule of law is potentially very humanistic, but its implementation requires a rethinking of a number of related legal aspects, in particular, the problem of the relationship between morality and law, as well as the role and significance of non-state natural law regulators of social relations.

In line with the Ukrainian legal tradition, since the times of princely Ukraine, the phenomenon of juridized morality has been developing, which was destroyed by the colonial dependence of Ukraine, the totalitarian system in the past and which needs to be revived and applied in the process of implementing legal reforms today. Juridized morality is a moral content that is legally formalized, which appears in the form of a legal custom, a legal contract, a legal (fair, based on universal principles of law, does not violate human rights, etc.) law, a legal court ruling, etc.

Ukrainians preserved and, as far as possible, unofficially, theoretically and practically developed juridized morality, since it, having its origins in their living existence, corresponded to their interests, the value and semantic dimension of their worldview.

Ukrainian thinkers, within the framework of juridized morality, constantly raise the problem of human and civil rights and freedoms, community and people, defend universal values, and actualize the issue of human relations. Juridized morality is interpreted as the value-semantic basis of state law, in this regard, Ukrainian legal thought is much more developed, really European in comparison with the state-centric legalist Russian. In modern Ukraine, the revival of juridized morality and its use in legal reform is necessary, since the consequence of this will be the enrichment of the humanistic dimension of social relations, which we lack so much now.

Key words: law, morality, juridized morality, natural human rights, modern era, legal tradition, moral values, meanings of law.

Надіслано до редколегії 01.03.2024